



„Én írónak készültem: semmi másnak”

Schöpflin Aladár, a századelő nagy kritikusa, a következő szavakkal kezdi remekbe készült Krúdy-portréját: „Aki igazán akarná megírni Krúdy Gyulát, annak a Krúdy Gyula tintájába kellene mártania tollát. Olyan magában álló, különös, utánozhatatlan volt embernek és írónak egyformán, mint egy Krúdy-regény egy alakja.” A XX. századi magyar irodalom egyik legnagyobb prózaírójáról sokat szóltak már életében újságírók, kritikusok, irodalomtörténészek, és sokat írtak róla holtá után is — elismerőn vagy megbotránkozva, rajongással vagy hűvös tárgyilagossággal, de életéről, írói munkásságáról legtöbbet —, és minden romantikus átszínezés ellenére is leghitelesebbet önmaga mond vallomások művei sokaságában.

Életének ötvenedik karácsonyán írta: „Én írónak készültem: semmi másnak.” Szakadatlan, bámulatos írói tevékenységgel váltotta valóra e készületet, és viszonylag rövid élet során, hisz ötvenöt éves korában meghalt. Ez az élet is milyen nyugtalan, különös vándorút volt!

Honnan jött, mit hozott magával? A Nyírség szülötte. Azé a tájé, melyről szüntelenül ír, fogyhatatlan rajongással és vonzódással, ifjúságától haláláig. „A Nyírség Magyarország legszebb tája — olvassuk egy 1916-os cikkében. Írni róla csak oly gyöngédséggel lehet, mint egy halott menyasszonyról vagy egy elaggott vitézi életről . . . Egy nagy darab nemzeti történelem a Nyírség . . . Fűben, fában, falevélben az elmúlt szép régi magyar világ íze, a kenyérnek illata, a víznek folyása, a hosszú őszi eső-

nek kopogása, a télnek jó szaga, a falusi harangok hangja: az apákra, az ősökre emlékeztet, akiknek hagyományait szent tiszteletben tartják e tájon." A „Nyírség költője” ez a legállandóbb és számára legkedvesebb díszítő jelző, mellyel nevét fémjelzik. Amikor a húszas évek végén, fokozódó anyagi nehézségeinek nyomására kérvénnyel fordul Nyíregyháza városához, hogy az ötvenedik születésnapja alkalmából díszkiadásban megjelent összegyűjtött műveit rendeljék meg a könyvtárak, iskolák, kulturális intézmények részére, a többi közt ezeket írja: „Ezek a könyvek éppen úgy jelentik a régi Nyíregyházát, mint akár a város múzeumai . . . Az én olvasóim sohasem kérdezték: hol születtem? Minden írásomból kitűnik, hogy nyíregyházi vagyok, aki büszke származására. Harminc esztendeig mindig Nyíregyházáról írtam, és szülővárosomtól sohasem kértem semmit a szereteten kívül.”

*

A nyíregyházi Kállói utca egyik házában született, és nem messze ettől egy másik házban töltötte gyermek- és ifjúkorát. Már születését és gyermekéveit is a romantika lengte körül. Családja felvidéki eredetű rangos familia. Az apai nagyapa honvédtiszt volt, Klapka szárnysegéde a végsőkig ellenálló komáromi várban. Haláláig törhetetlen képviselője maradt 1848 világnak. Egy markotányosnőt vett feleségül, a dunántúli Radics Máriát. Mindkettőjüknek ugyancsak nagy szerepük van a gyermek élményvilágának kialakulásában.

Az apa? Neves ügyvéd, közismert alakja a városnak, de sok adat bizonyítja, hogy ő is „rendhagyó” egyéniség. Fiatalon feleszeret egy elszegényedett hentesmester lányába, a náluk dolgozó Csákányi Júliába, s e szerelemből tíz gyermek születik, elsőként maga az író, de csak tizenhét év múltán lesz a szerelemből szabályos, anyakönyvileg megpecsételt házasság. Krúdy viszonylag keveset szól anyjáról, de egyik testvérének elbeszélése szerint „Krúdy Gyula sosem lett volna az, ha nem Csákányi Julianna az édesanyja. Mert neki volt az a csillogó fantáziája . . .

Mi mellette, tanult gyermekei elbújhattunk.” Az apától meg, akiről számos írásában megemlékezik, a gavalléros passziókat és a legfeljebb mosolyig derülő komolyságot örökölte, meg a szépséget. Mert — amint Krúdy egyik önéletrajzi írásában olvashatjuk — komoly és tündöklően szép férfi volt. És ugyanezt mondja mindenki az íróról, aki csak egyszer is látta. Hadd idézzünk a sok-sok vallomás közül egyet a későbbi időkből, az író férfikorából. Gömöri Jenő Tamás írja: „Testileg olyan volt Krúdy az emberek között, mint a tátrai hegyek között a lomnici csúcs . . . A legszebb férfiak egyike volt, talán a legszebb, akit valaha láttam. Remek férifeje volt, egy reneszánsz kori nagy festő ecsetjére méltó.”

*

Gyermekevei a szüntelen élményszerzés esztendei. Milyen érdekes volt már maga a családi ház, az óriási udvar — az író emlékeit idézve — „tornaszerekkel, virágos kertecskékkel, kőrisfalugasokkal, háztetőn túlnyúló eperfákkal, orgonabokrokkal, gömbakácokkal, istállóval, fürdőházzal, mosókonyhával, disznóóllal, baromfiudvarral, galambdúccal, kamrákkal, pincékkel, vermekkel”. S ahogy növekedett a gyermek, úgy tágult körülötte a világ: a faluból várossá növekvő Nyíregyháza és a nyírségi táj ligeteivel, nádasaival és különös embereivel, írásainak későbbi díszleteivel és szereplőivel. A gyarapodó esztendőket szüntelen átszövik a mesék, történetek is. Különösen a nagy történelmi időkről, a kurucokról, meg 48-ról. „Gyermekkori őszeim! — írja. — Öreg férfiak társaságában sokszor üldögéltem mély, bükkfával fűtött ebédlőkben, félhomályos korcsmaszobákban, ahol szarvasagancsból volt a fogas, és még kétfejűsasos rendeletek függtek a falon üveg alatt — e télszürke vénék az emlékezet elkanyarodó országútjain csendesesen tovaballagnak, visszaneznek . . . Beszéltek ők sok mindenről, ha a pattogó tüze a kályhának, az ablakok mögött szállingózó hóesés, a mákízű karácsonyest vagy a hordókáposztához hasonlatos ropogású újesztendő, egy pohár bor s egy pipafüst módjára szálladozó hangulat megoldotta nyel-

vüket . . . A gyerekkorombeli öregembereken mindig valamely furcsa vonást, jelt, különlegességet kerestem, mint olyan másvilágbeli embereken, akik a nemzet szabadságharcában személyesen részt vettek. Egynémelyiknek az öreges szemében, elkomorodó vagy feltüzesező pillantásában láttam néha olyasvalamit, ami megkülönböztette őt a többi öregembertől. Mintha felgyújtott falvak lángja pirosana valahol a szemük függönyén, a háttérben a debreceni nagytemplom tornyai emelkednek, a fiatal Kossuth mint egy üstökös, vagy mint egy csodálatos szellemalak suhan át az akkori emberek szemének tükrében. Ők láttak, hallottak olyasmit, amit az utánuk következő emberek már többé nem láthatnak.”

A kisvilág felfedezésével eltöltött nyíregyházi gyermekéveket a kényszerű, de ugyancsak sok emlékkel szolgáló „kalandozások kora” gazdagítja. Ismét csak az író idézzük: „Szigorú neveltetés végett előbb a szatmári Jézus-társasági atyákra, majd a podolini (Szepes megyei) kegyesrendi papokra bízott atyám, és ezeket az esztendőket sohase felejttem el, mint ahogy élete végéig a legtöbb ember szívesebben emlékezik gyermekkorára, mint későbbi idejére.” Különösen a messi Podolin, a kis határmenti szepességi városka nőtt a szívéhez és lett állandó írói témája. Német szóra küldték ide, de a későbbi írónak lett nevelőiskolája. „A szolga-bíró, akinél laktam podolini diákkoromban — írja Krúdy Gyula egyik művében —, három gyönyörűséges kisasszonyt nevelgetett piactéri ódon házában. Talán sohase éreztem a sors kedvezését és könnyítését életpályámon, mint akkor, mikor a Duchonkisasszonyok gondjaira bízott . . . Anna, a legidősebb a latintudományhoz értett, és deáknyelven kellett vele beszélnem. Janka, a középső, a matematikának volt a mestere, de a földrajzot is kifogástalanul értette. Ilonka, a legkisebb, állandóan őrségen volt, hogy el ne csavarogjak a háztól, és este lámpásom mellett üljek és tanuljak. Mindezen műveleteket olyan felejtetetlenül kedves modorban cselekedték, mintha voltaképpen én lettem volna az emeleten a védelmező lovagjuk és egyben apródjuk is, aki a legkülsőbb szobában aludt, a belső szoba höl-

gyeinek védelmére." A halál is kerülgette itt: egyszer korcsolyázás közben beszakadt alatta a Poprád jege, a végső pillanatokban sikerült kicsáklózni a vízből. Amint mesélgette, a szerencsés megmenekülés óta nem riasztja a halál.

*

Nyíregyházán járja a gimnázium felső négy osztályát a korán érő, nyughatatlan ifjú. A szülők úgy látják, mégis jobb, ha szemük előtt van gyermekük. Mi kötötte le érdeklődését ezekben az években? Legjobb ismét őt megkérdezni: „Szerettem a vadászfegyvereket tisztogatni, okos ebekkel beszélgetni, egyedül vadászni őszi napokon hangtalan mocsarak és néma erdőcskék kör-

Szülőháza Nyíregyházán a régi Kálló utcában



nyékén . . . Reggelig olvastam regényeket, és hízelkedtem a kaszinó öreg könyvtárosának, hogy minden könyvet megkapjak. Dickens és Turgenyev éjszakánként szinte megbolondítottak, de ha nagy kutyák vadul ugattak az udvaron, mindig felkaptam a vadászfegyvert, és hallgatóztam a rablókra és gyilkosokra.” A helybeli, kitűnő tanári karral rendelkező gimnáziumban is jól érezhette magát: irodalmi törekvései szabadon, értő pedagógusok segítségével bontakoztak ki. Leffler Béla, a neves klasszika-filológus, Gróh István, a képzőművészeti szakíró és különösen Porubszky Pál, a magyar és történelem tanára, a Nyíregyházi Hírlap szerkesztője voltak rá nagy hatással. Diákújságot szerkeszt, pályázatokon vesz részt, és már tizenöt éves korától kezdve rendszeresen megjelennek elbeszélései, tudósításai a helyi és a különféle vidéki és fővárosi lapokban. Az Orsova című hetilapot, mely az „Orsovai Magyar Dalkör hivatalos közlönye”-ként jelent meg, hónapokon át szinte egymaga írta tele a messzi Nyíregyházáról. Nagy érdeklődéssel figyelt föl rá a Debreceni Ellenőr híres szerkesztője, Gáspár Imre, akiben Krúdy Gyula irodalmi mentorát, nevelőjét tisztelte. „Az első írói honoráriumot 1893-ban kaptam — emlékezik egyik önéletrajzi írásában —, abban a hónapban és esztendőben, amelyben tizenötödik életévemet betöltöttem vala. Az írói honorárium összege ötven forint volt, utalványozta a Pesti Napló szerkesztője, Barna Izidor, kifizette az Athenaeum öreg pénztárosa a Ferenciek terén, abban a régi egyemeletes, kúriakülsejű házban, ahol ez idő tájt a szerkesztőség és nyomda székel. Az utalvány papirosa rózsaszínű volt, mert 1893-ban még szerették az illúziókat a szerkesztők és pénztárosok.” Krúdy személyesen vette át Pesten a tiszteletdíjat, és nagyon megtetszett neki a szerkesztőségi élet. Tán ott is ragad, ha utána nem utazik az atyja, hogy hazavigye az iskolába.

A szülők nem írói pályára szánták a tehetséges fiút. Íme egy másik vallomás: „Az apám — büszke, nagyralátó ember — azt hitte, hogy majd követ leszek Párizsban. Az anyám szolgabíró szeretett volna nevelni belőlem. Egy napon aztán megszöktem a háztól. Beálltam hírlapírónak Debrecenbe. Öreg tanárom,

Porubszky Pál egy hét múlva értem jött: legalább az érettségi vizsgát tegyem le elébb.”

A sikeres vizsga után visszatér Debrecenbe újságírónak, majd egy nagyváradai újság szerkesztőségében találjuk. Néhány hónap múltán pedig már a fővárosban. A váradai Szabadság tudósítójaként jön föl a millenniumi ünnepekre, és már nem is tér vissza. A VIII. kerületi Gyulai Pál utcában — az egykori Gyöngytyúk utcában — lakik. Szerette ezt a környéket, a szülővárosra emlékezett.

Hogyan alakul sorsa a fővárosban. Egykettőre befut mint újságíró. Ifjonti hévvel meg is nősül. Egy nála idősebb tanítónőt, aki írói sikereket is aratott, Spiegler Bellát veszi feleségül. Egymás után jönnek a gyerekek, de a házaset nem Krúdy természetének való. Az a bohém életforma, melynek színtere a

Legkisebb leányával, Zsuzsival



kávéház, a kisvendéglő, a kártyaklub, a lóverseny, állandóvá teszi a családi válságot, és a tízes évek végén váláshoz vezet. Nem hoz megnyugtató megoldást a második házasság sem, melyet a nála fiatalabb Rózsa Zsuzsával köt, akinek ugyancsak tanítónői oklevele van. Ahogy Krúdy írja egyik levelében első feleségének, neki kell az íráshoz a függetlenség, az egyedüllét: „Gúnyoljon ki! Nekem naponta szükségem van 2–3 órá magányra, amikor gondolkozom . . . Ezért élek még, ezért vagyok, ezért nem haltam meg, mert mindennap egyedül voltam darab ideig.” Járja Pest és Buda utcáit, rangos és eldugott szórakozóhelyeit, a társaságban is „magányos lovagként”, s ha eljön a reggel, írni kezd. Leányát, Krúdy Máriát idézve: „. . . rakja a betűket egymás mellé, mint szorgalmas kőműves a téglákat.” Másik leánya pedig a második házasságából született Krúdy Zsuzsa így emlékszik apja munkájára: „Vastag, kerek tollszárral, hegyes tollal, diósgyőri árkusokra róttá apró gyöngybetűit. Még mindig napi 16 oldalt, Jókai teljesítményét szabta ki magának. Hosszú, gyötrelmes órákig tartó munkája közben csak néha állt meg. Ekkor karjait, ujjait tornáztatta, ropogtatta, s rágyújtott ki tudja hányadik Stambul-cigaretájára.”

Ahogy elkezdte Nyíregyházán, ír-ír szakadatlanul. S a Nyírség, a Felvidék mellett egyre gazdagodó, kifogyhatatlan témája lesz a századvég Budapestje: regényben, elbeszélésben, riportban, publicisztikában. Ha a jelenről ír is, mintha a múlttól szólna, és a múlttól is oly lenyűgözően mesél, hogy jelennek érezzük. Három évtizeden át ír . . . Nem húnyja le a szemét a változó élet előtt: 1918–19-ben lelkesen vall a forradalmi változásokról, és később hallatja bíráló, elégedetlen szavát is a számára egyre nyomasztóbb korról, de igazán az időtlenné álmodott, fantáziából és valóságból szőtt világban van otthon.

Maga 1923-ban így foglalja össze pesti pályafutását: „Pesten a Józsefvárosban laktam, a kezdő írók akkoriban könnyűnek tetsző, reményteljes, nem csüggedő hangulataival. Beöthy László a Budapesti Hírlapban írta rólam az első biztató sorokat. Aztán elrepült sok esztendő, amelyet elviselhetővé tett a folytonos



Együtt a család az óbudai ház udvarán

munkálkodás, holott írói sikérem szinte elátkozottan, némán elkerült körülbelül harmincöt esztendőös koromig. A Szindbád-novellák nagyszerű ellenségeket, váratlan olvasókat szereztek. Sok sápadt, gyűlölködő arc lett ismerősöm. A könyvkiadó bátorságot kapott. A könyvecskéket kezdték venni Pesten és a Felvidéken. A sorsom mindenfelé taszigált a város egyik negyedéből a másikba. Mindig messzi Budán szerettem volna lakni, de csak a Margitszigetig jutottam egy régi házba, ahol hosszú, elgondolkoztatató ősöket, emberhangtalan teleket töltöttem.”

Amikor felmondták a szigeti lakását, élete utolsó, nehéz esztendeire eljutott Budára is, de annak öreg, szegény fertályára: Óbudára, a Templom utcába. Itt is halt meg, hirtelen, csöndesen, 1933. május 12-én, hajnalban.

*

Mi maradt utána? Németh Andor nekrológiájában ezeket olvassuk: „Vagyont nem hagyott hátra: egy karnelkőves gyűrű maradt utána, egy köteg magyar kártya, melyből hiányzott a tökkirály és a makkhetes, néhány régi lóversenyprogram és a löcsei kalendárium.” Ez a polgári hagyatéki leltár. Az irodalmi pedig? Varázslatos hangú és hangulatú művek sokasága, mely teljes egészében máig is feltáratlan.

S e művek közt számos, gyermekeknek szóló írás található. Krúdy szívesen és gyakran írt gyermek- és ifjúsági lapokba. És ő, aki a hosszú, áradó, zsúfolt mondatok művésze, ifjúsági műveiben példás egyszerűséggel, közvetlenséggel és ugyanakkor mindig művészi igényvel beszél olvasóihoz. A *Ki jár az erdőn?* című válogatás, mely 1962-ben jelent meg, beszédesen bizonyítja, mennyire értett Krúdy a gyermekek nyelvén: a kötetben található állatmesék, eredetmondák, a népmesék világát idéző történetek, valamint a magyar múltat megelevenítő hosszabb-rövidebb elbeszélések rendre hűen alkalmazkodnak a gyermeki képzeletvilághoz, meseigényhez, és mind az elbeszélte eseményekkel, mind a nyelvi megformálással nemcsak lekötik a kicsik érdeklő-

dését, hanem finom eszközökkel formálják is őket. Krúdy úgy szól kis olvasóihoz, hogy minden szavából árad az irántuk érzett szeretet.

Jókai mellett Krúdy Gyula volt a magyar irodalom legtermékenyebb alkotója: több mint 60 regény, mintegy 3000 elbeszélés, több száz ifjúsági írás, ezernél több cikk, karcolat és négy színmű a számon tartott örökség, ahogy az Irodalmi Lexikonban olvashatjuk. És mennyi írás lappang még az újságok s a folyóiratok sárguló hasábjain. Így igazolta, amit vállalt: „Én írónak készültem, semmi másnak.”

FÉNYI ANDRÁS

A margitszigeti lakóház



Budapest — Margitsziget

József főherceg-villa
Erzherzog Josef Villa.

Kosztolányi Dezső — 1885. március 29-én született Szabadkán. 1936. november 3-án halt meg Budapesten.

Főbb művei: *Négy fal között* (1907), *A szegény kisgyermek panasza* (1910), *Kenyér és bor* (1920), *Mák* (1916), *Mágia* (1912), *A bús férfi panasza* (1924), *Meztelenül* (1928), *Számadás* (1935) (verseskötetek); *Néró, a véres költő* (1922), *Pacsirta* (1924), *Az aranyársarkány* (1925), *Édes Anna* (1926) (regények); *Bolondok, A rossz orvos* (1921), *Alakok, Esti Kornél* (1933) (elbeszélések); sok cikket írt nyelvünk tisztaságának védelmében (*A magyar nyelv helye a földgolyón*); számos útirajz-, vallomás-, portré-, riport stb. kötete van. Két nagy műfordítás-gyűjteménye: *Modern költők* (1913), *Idegen költők* (1947).

Hátrahagyott műveit Illyés Gyula rendezte sajtó alá. Mindmáig legteljesebb életrajza Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső c.* (1938) munkája.

Kölcsey Ferenc — 1790. augusztus 8-án született Sződemeteren. Meghalt 1838. augusztus 24-én Csekén.

Művei: Szauder József és Barta János szerkesztésében és jegyzeteivel 1959-ben jelent meg a legjobb válogatás Kölcsey munkáiból. Az 1960-as háromkötetes kiadás minden eddiginél teljesebb.

Irodalom: Kállay Ferenc: *Kölcsey Ferenc gyermek- és ifjúkoráról* (1839), (idézeteink egy részét Kállaytól vettük); Jancsó Benedek: *Kölcsey Ferenc élete és művei* (1885). A többi között Horváth János, Kerecsényi Dezső és Szauder József írt munkásságáról tanulmányt. Kölcsey életművéről az első marxista elemzést Révai József írta (1938).

Krúdy Gyula — 1878. október 21-én Nyíregyházán született. 1933. május 12-én Budapesten halt meg.

Főbb művei: Elbeszélések: *A vig ember bús meséi* (1900), *A szakállszárítón* (1906), *Pajkos Gaálék* (1906), *Szindbád ifjúsága és szomorúsága* (1911), *Szindbád utazásai* (1912), *Aranykézutcai szép napok* (1914), *Az élet álom* (1931). — Regényei: *Andráscsik örököse* (1908), *A magyar jakobinusok* (1910), *A francia kastély* (1912), *A vörös postakocsi* (1914), *Őszi utazások a vörös postakocsin* (1917), *Asszonyságok díja* (1919), *N. N.* (1919), *Velszi herceg* (1925), *Hét bagoly* (1922), *Boldogult úrfikoromban* (1931), *Rezeda Kázmér szép élete* (1931). Számos ifjúsági művet írt, ezekből két válogatás is megjelent 1962-ben: *Ki jár az erdőn?* és *A lőcsei kakas*.

Irodalom: Az eddigi legteljesebb Krúdy emlékkönyvet *Krúdy világa* címmel Tóbiás Áron szerkesztette.